

Nicolae Iorga

Arad*

Aradon a magyarság változás nélkül őrzi és ápolja nemzetük tragikusan szép és büszke örökségét, azt az emlékművet, mely a bécsi császárral szemben "árulásukért" kivégzett tisztek emlékét őrzi.

A széles központi bulvárokon nem csak magas kereskedelmi épületek sorjáznak, de az értelmiség és nemesség magánlakásai is - egyikben a budapesti Horthy diktátor rokonai laknak, mint megtudtam -, mozgásteret nyújtván egy igen aktív kereskedelmi életnek, és kirakatául szolgálván egy magabiztos kultúrának, mely hisz győzelmes nemzeti elhivatottságában. Ritkán láttam ily sok elsőrendű árut ugyanazon utca két oldalán, minden árucikk mellett ott áll a pontos ára, és nem tűnik túlzottnak. A könyvesbolt régebbi vagy teljesen új könyveivel, fáradhatatlan kiadók termékeivel büszkélkedik.

Mint hogy a magyar főváros egyik színjátszó csoportja érthetetlen módon nem játszhatott a városban, és távozniuk kellett - különben talán romjaiba dőlt volna a Román Királyság -, tiltakozásképpen több kirakatban kiállították a színészek arcképeit.

Aradon három igen jelentős és gondosan szerkesztett napilap jelenik meg, magyar-magyar viszálykodástól mentesen. A cenzúra harcot hirdet az ébersége számára veszélyesnek tűnő cikkek ellen: gyermek dolog ez itt is, mint mindenütt, hiszen a lélek szárnyalását nem lehet korlátozni.

Ami azonban minden elismerést megérdemel - nem annyira stílusa miatt, mely az olyannyira zavaró, néha nevetséges, német eredetű, de Bécsen átszűrt magyar szecesszió túlzásaitól szenved -, az a Kultúrpalota, melyet a megye emelt, egy helybéli társaság kezdeményezésére és irányításával.

Románia területén kevés terem közelíti meg arányaiban, eleganciájában és akusztikailag azt, ahol egy alkalommal beszéltem. Megpróbáltam a múltat feledve nem megsérteni azokat, akiket mindenképpen érdekünkben áll ezen haza megbékélt polgárainak tudni, nemcsak hagyományos emberségünk okán. A képtárban Budapestről küldött vásznak állnak - Franciaország is így küld a provinciák múzeumainak párizsi ékeket. Az egyik, egész falat elfoglaló, nagyarányú történelmi tabló valóban figyelmet érdemel a kidolgozott ruházat és a tételrendezés miatt. Munkácsy kisebb vásznait Aradnak áldozták az etnikai offenzíva kulturális őrsemeként, az újabb festmények vagy a helyi próbálkozások nem bírnak ugyanazon értékkel.

Ezek a termek látogathatók. Megjelent egy román, csakis román nyelvű katalógus erről (és itt mégiscsak más házában járunk...). Egy egész sor helyiség azonban zárva marad a műtárgyak jelzéseinek nacionalizálásáig. És sehol nem furcsább ez a sietős cégérváltoztatás - amelyet maguktól a magyaroktól sajátítottunk el -, mint éppen ezen a helyen. Arról a kiállításról van szó, amelyet az 1848-as "mártíroknak" szenteltek, a magyarok nemzeti forradalmának, mindenfajta szabadságvágyának - akár más szabadságeszmék ellenében is -, egy állhatatos, eszméiért lelkesülő népnek. Talán csak a 19. század politikai reneszánszával foglalkozó olasz kiállításon látható ilyen gazdag gyűjtemény, egy ilyen szakszerű rendszerezés, minden dolog ennyire kegyes emlékezete, a legkisebb rongydarabtól a legutolsó papírszeletig minden, ami emlékeztethet egy olyan mozgalomra, amelyet szívvel-lélekkel indítottak, és amely a

harcmezei legyőzések, hadbírósi ítéletek, köztéri akasztások-nyilvános kivégzések tragédiájába fulladt. Minden nemzetnek joga van tisztelni harcosait és vértanúit; milyen jogon, kérdezem határozottan, tartjuk mi vissza ezt a népet attól, hogy imádkozzon oltárai előtt, melyeket lerombolni sem felhatalmazásunk, sem erőnk nincsen?

Két szoborcsoport áll ugyanígy szem előtt rejtve, deszkaburkolatban. Kossuth és az elítéltek szobrai. Úgy tűnik, arra várunk, hogy Magyarország visszakövetelje őket. Kézenfekvő jeladás ez a nemzeti érzületűeknek. S akik ezt megalkuvóan elkövették, azok megfélemlítettek arról, hogy az alakok egyike, Kossuth, az egyetemes forradalom apostola is volt egyszermind, hogy ő tárgyalt Balcesscuval és Boliackal, és - amint ezt Poujade francia konzul is tanúsítja - bocsánatot kért Avram Iancutól, amiért figyelmen kívül hagyta a román nép jogait.

A Kultúrpalota egyik alsó helyiségében található a gyűjtemény, mely különleges újdonság, és értelemszerűen hasznos, melyet egy helybéli magyar tanár alapított oktatási céllal, ezen lenyűgöző munkának szentelve életét. Mindazon élettapasztalatok, műszaki és földrajzi ismeretek, melyekre egy gyereknek szüksége lehet, azzal a tökéletes pontossággal és kiteljesedett eleganciával jelennek meg, ahogyan maga a természet tárja őket elénk. Évek óta nyomdakészen áll e gyűjtemény tartalmas feldolgozása. Ezen enciklopédia szorgalmas és ötletes szerzője aprólékos munkájának műhelyéből, segítség nélkül, önerőből valószínű nevelésügyi tárházat szeretne létrehozni, és írott művét román nyelven is kiadtná. Itt is, mint mindenütt az országban, a nem látható dolgok sokkal jobbak a hivalkodóaknál.

A Kultúrpalotát alapító társaságnak pontosan kidolgozott működési terve volt. Ily módon olyan 18. századi francia kiadványgyűjteményre tettek szert az egyik nemesi család nagyvonalú adománya révén, amellyel a franciákon kívül kevés nemzet büszkélkedhet. Tüneményesek a polcokon sorjázó, barna bőrbe bújtatott, piciny kötetek, gerincüket egy ma már elképzelhetetlen könyvkötészeti művesség virágmintái díszítik. A könyvészeti ritkaságok sűrűjében egy kis tájékoztató igazít el. De e városban, ahol idegen nemzeti környezetben mindez a magyar nép felemelkedéséért jött létre, nem teljesedhetett ki az óhajtott magasfokú kulturális érdeklődés, a tudás lángja, az átfogó kutatások műhelye. E kereskedőváros magyar zsidóságának - amelynek kulturális érdeklődése új irányt kezd venni - és a magyaroknak egyaránt más vágyaik vannak, mint a régi francia irodalom homályos pontjainak felderítése. A magyar kultúrkörből sokan beérik a napilapokkal, melyeknek sikere lehetővé teszi a szerkesztő számára, hogy a birtokát bejáró herceg göggyével grasszáljon a korzón, hiszen vonulásának méltósága nem csak az "oláhmege szállóknak" szól.

Mi mostanáig nem tettünk egyebet, mint továbbvittük a román középiskolák tisztaságát, nagy kitartással természetesen, kétségbevonhatatlan nemzeti érzülettel, ám anélkül, hogy bármit alkottunk volna az iskolafalakon kívül. Mintegy tíz magyar könyvesboltra mindössze egy minőségi román könyvüzlet jut. Nem létezik román múzeum, mely bebizonyíthatná, hogy nekünk is van saját művészetünk, múltunk, sőt itteni emlékeink is e városban, mely alig egy évszázada szerény központul szolgált a vidék román parasztsága számára. Az a néhány bátortalanul fölragasztott fénykép a falon még csak kezdetnek sem tekinthető. Három kormány követte egymást Nagyromániában ilyen eredménnyel.

* Nicolae Iorga: În Ardealul anului Încoronarii, Bucuresti, Editura pavel Suru, 1923, 47–55. o.